

ארץ ישראל ומוסריות

הרב עודד שוגרמן

ללכת ארצה כנען ויבאו עד חרן וישבו שם" (שם יא, לא).

הרמב"ן, מפרש שההליכה בפרשת הקודמת מטרתה אינה התיישבות בארץ כנען, אלא בתור חיפוש אחר מקום לחיות בו, כשארץ כנען היא אחת מהאפשרויות וגם עכשיו בפרשתנו, שנצטווה 'לך לך...אל הארץ אשר אראך', לא ידע לאן יגיע (פרק יב פסוק א):

אל הארץ אשר אראך - היה נודד והולך מגוי אל גוי ומממלכה אל עם אחר, עד שבא אל ארץ כנען ואמר לו לזרעך אתן את הארץ הזאת, אז נתקיים "אל הארץ אשר אראך", ואז נתעכב וישב בה. ומה שאמר ויצאו ללכת ארצה כנען, לא להתישב בה, כי עדיין לא ידע כי על הארץ היא נצטווה, אלא שאחז צדיק דרכו דרך ארץ כנען, כי כן היה בדעתו ובדעת אביו גם מתחלה בצאתם מאור כשדים. ומפני זה אמר ויהי כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי (להלן כ יג), כי היה תועה כשה אובד.

הרמב"ן מביא גם פרוש נוסף, לפיו אברהם ידע את מעלת הארץ, כבר שיצאו מאור כשדים. ובדומה פרש הנצי"ב, שההליכה התחילה מהתעוררות של אברהם לקראת ארץ ישראל, אך בפרשתנו התעוררות זו מתקבלת תוקף - מופיע ציווי מפורש. אולם, לפרוש הראשון, אברהם הולך בצו ה', אל יעד לא ידוע. רק לאחר שהגיע אברהם לארץ כנען, מודיע לו הקב"ה, שיתן לו ארץ זו. מעלתה של הארץ, עדין לא ידועה ונדרש תהליך בכדי לגלותה.

גם רש"י מסביר שיש כאן תהליך של גלוי, "אשר אראך - לא גלה לו הארץ מיד, כדי לחבבה בעיניו, לתת לו שכר על כל דבור ודבור". הביטוי המיוחד הזה 'אל הארץ

בפרשת לך-לך אנחנו מתחילים מסע, מסע שיתרחש לאורך כל ספר בראשית ובו נפגוש את האבות והאמהות שלנו. יש שני הבטים מרכזיים בהם ניתן להתבונן באותן נשמות גדולות שנטעו את השורשים הרוחניים של עם ישראל. ראשית, אנו לומדים על מעשי האבות המלאים באידאליות מוסריות אדירה. ראוי ללמוד בהרחבה על מידת החסד של אברהם; על החסד והטרח לירות מחלתו, למען אורחים לא מוכרים, על המסירות והדאגה כלפי בן אחיו לוט, את לימוד הזכות והנסיון להציל את אנשי סדום הרשעים ועוד. שנית, התורה שזרת במעשי האבות את ענינה המיוחד של ארץ ישראל.

הענין הראשון, מעשי האבות, מתחילים ממוסר אנושי, מוסר שכל אדם בעולם, יכול להרגיש ולהבין באופן טבעי ורציונאלי. זוהי הדרך ארץ שקדמה לתורה. אלו הן המצוות השכליות, הראויות גם לישראל וגם לאומות העולם. עם ישראל מתייחד בכך שמעשי החסד האלה הם גם חלק מתורתו, האבות קימו מצוות אלו, במסירות עצומה. מדרגתם היא למעלה מהמדרגה האנושית, מעבר להתנהגות הטבעית המקובלת, אבל הבסיס מופיע באופן מוסרי טבעי והגיוני.

הענין השני, הוא המקום המרכזי של הבטחת ארץ ישראל לאבות. רש"י רמז על הצדק שבנתינת הארץ לישראל, בפסוק הראשון של בראשית. אך התורה לא מסתפקת רק ברמזים, אלא הופכת את העניין הזה לנושא המרכזי. רעיון זה פותח את פרשתנו - "ויאמר יהוה אל אברהם לך לך מארץך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך" (בראשית יב, א).

אמנם, הליכה זו מתחילה כבר בפרשה הקודמת, כאשר תרח לוקח את בני משפחתו ויבאו אתם מאור כשדים

כוכב ומזל או שר משרי מעלה, כאשר יתבאר עוד בתורה (ויקרא יח כה).

תחילה הבטיח הקב"ה לאברהם רק עד המקום בו הוא הלכו רגליו – שכם. בפעם השנייה שהקב"ה הבטיח לאברהם את הארץ הוא הנחה אותו להביט על הארץ, כל שיראה יהיה שלו: "שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָתָּה שָׂם צְפֹנָה וְנִגְבָּה וְקִדְמָה וְיָמָה" (שם יג, יד). הרמב"ן קורא לראייה זו 'ראיית הרוחות', כלומר, שלא תחשוב שמדובר במבט רגיל, הרי טווח הראייה של האדם הוא מוגבל. קצה האופק שאתה רואה אינו הגבול, אלא רוחות השמיים, צפון, דרום, מזרח ומערב. בפעם השלישית הזכיר את עשר האומות, 'והוסיף לכתוב לו ברית עליהן שלא יגרום החטא'. אברהם יכל אולי לחשוב שחטא עלול לגרום לניתוק מהארץ. לכן, מגיעה הבטחה מיוחדת זו – הקשר לארץ ישראל לא יפגם גם כאשר עם ישראל יחטא. הרמב"ן מוצא בכל הבטחה שלב נוסף בהעמקת הקשר של אברהם לארץ. כאן נוצר מצב נצחי, קביעות של קשר, עד כדי כך ששום חטא לא יסיר את החיבור הזה. לבסוף, יש הבטחה על חזרה לארץ מהגלות, בנוסף בארץ יש הנהגה מיוחדת, "הייתי להם לא-לוהים - שהוא בכבודו ינהיג אותם". לארץ ישראל מעלה שהקב"ה מנהיג אותה בעצמו בכל עת, זו ארץ אשר עיני ה' א-להיך בה, כלומר יש בה השגחה א-להית מיוחדת. הרבוי המיוחד הזה של הבטחות על הארץ, מלמד שנדרש תהליך של התעלות מאברהם, בכדי ליזכות בה באופן מלא, כפי שהסביר הרמב"ן, ככל שרבו זכויותיו, ההבטחה גדלה. בכל ציון נוסף של ארץ ישראל, מוצא הרמב"ן עוד שלב של אחיזה בארץ, בכל מצב. ארץ ישראל לעם ישראל, אינה רק קרקע, כפי שכל חברה אנושית זקוקה למקום לתפקד. אלא מקום מיוחד שהשגחת ה' וקרבתו מופיעים באופן מיוחד.

ארץ המדה מכח האבות

התחלנו את הקריאה המחודשת של החומש לפני שבועיים, לפעמים עלולה להתגנב איזו מחשבה, שזו תזכורת שנתית. סדר של פעם בשנה, שחוזרים על כמה

אשר אראך', משאיר אותנו בצפיה, אין פה כתובת מדויקת אלא משהו שאברהם יגלה בהמשך.

ארבע הבטחות על הארץ

החשיבות המיוחדת של הארץ, מתבטאת בכך שמלבד הציווי הראשון של 'לך לך', בפרשה חוזרת ההבטחה, על הארץ, עוד ארבע פעמים. הראשונה, **בתחילת הפרשה, כשאברהם מגיע לארץ כנען**, ויעבור אברהם בארץ – "וַיָּבֵרָא ה'... וַיֹּאמֶר לְזֶרְעֲךָ אֶתְּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת" (יב, ז). השנייה, **אחרי פרידת לוט** – "כִּי אֶת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֶתָּה רֹאֶה לְךָ אֶתְּנֶנָּה וְלִזְרַעְךָ עַד עוֹלָם" (יג, טו). השלישית, **בברית בין הבתרים**, "בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת ה' אֶת אֲבְרָם בְּרִית לֵאמֹר לְזֶרְעֲךָ נִתְּנִי אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת מִנְּהַר מִצְרַיִם עַד הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר פְּרָת" (טו, יח). הרביעית, **בצווי על המילה** – "וְנִתְּנִי לְךָ וְלִזְרַעְךָ אֶתְּנִי אֶת אֶרֶץ מִגְרִיךָ אֶת כָּל אֶרֶץ כְּנַעַן לְאַחֲזַת עוֹלָם וְהִייתִי לָהֶם לְאֱלֹהִים" (יז, ח).

ההבטחות על הארץ, מוזכרות בפרשתנו בתוך ארועים שונים, שמכל אחד מהם יש מה ללמוד בפני עצמו. אך אנו רואים שבכל פעם חוזרת ההבטחה לארץ. לכאורה, מספיק ציווי אחד, מדוע התורה חוזרת על כך חוזר ושוב? נראה שזהו חלק מתהליך הגלוי, מעלת הארץ מתגלה בשלבים.

הדברים מפורשים ברמב"ן, בפירושו על ברית הבתרים, המסביר על ההבטחות, ש'כולם לצורך ענין', לכל אחד חשיבות ומשמעות משל עצמו. ההבטחה המבטאת את השיכות והקשר של עם ישראל לארץ הולכת ומתרחבת. בכך גם מעלתה של ארץ ישראל, הולכת ונחשפת.

רמב"ן (טו, יח): "...**מתחלה** אמר לו לזרעך אתן את הארץ הזאת (לעיל יב, ז), ולא באר מתנתו, כי אין במשמע רק במה שהלך בארץ עד מקום שכם עד אילון מורה. **ואחרי כן כשרבו זכויותיו בארץ הוסיף** לו שא נא עיניך וראה צפונה ונגבה וקדמה וימה (לעיל יג, יד), כי יתן לו כל הארצות ההן בכללן. ואין הטעם אשר אתה רואה בעיניך, כי ראות האדם איננו למרחק, רק שיתן לו לכל מראה עיניו הרוחות. או שהראהו כל ארץ ישראל כאשר היה במשה רבינו.

והוסיף לו בברכה השנית הזאת **עוד ולזרעך עד עולם**, ושירבה זרעו כעפר הארץ: **ובפעם השלישית באר לו תחומי הארץ**, והזכיר לו כל העמים עשרה אומות, **והוסיף לכתוב לו ברית עליהן שלא יגרום החטא, וכאשר צוה על המילה** אמר לו לאחזת עולם (להלן יז ח), **לאמר שאם יגלו ממנה עוד ישובו וינחלוה. והוסיף והייתי להם לאלהים, שהוא בכבודו ינהיג אותם** ולא יהיו בממשלת

השלום" (בפרק ה משנה ג). לדבריו, עשרת הנסיונות שאברהם עמד בהם הם אלה שהשרישו בעם ישראל את הכח לעמוד באותם נסיונות, שחוזרים בצורות שונות בהסטוריה של עם ישראל, בבחינת 'מעשה אבות סימן לבנים'. לדבריו, כל התעוררות של יהודים לארץ ישראל, מתחילה מהתעוררות של אברהם אבינו, ששמע ונענה לציווי הא-להי 'לך לך'.

אין גבול למעלת הארץ

הרב זצ"ל באגרות ראי"ה מתייחס למעלת הארץ. באגרת צו' (כרך א) המיועדת אל חכמי ירושלים, 'לבני ציון היקרים שיושבים בירושלים'. הרב רואה צורך גדול, ללמוד על מעלותיה של הארץ:

יסוד הגלות והשפלות הנמשך בעולם בא רק ממה שאין מודיעים את א"י, את ערכה וחכמתה, ואין מתקנים את חטא המרגלים שהוציאו דבה על הארץ, בתשובת המשקל: להגיד ולבשר בעולם כלו הודה והדרה, קדושתה וכבודה, והלואי שנוכה אחרי כל ההפלות כולן, מצדנו, להביע אף חלק אחד מרבבה מחמדת ארץ חמדה ומהדרת אור תורתה ועלוי אור חכמתה ורוח הקדש המתנוסס בקרבה. מובן שבכל דבר שבקדושה, וכמ"כ בחול, ישנן מעלות ומדרגות. ו"כ"א נכוה מחופתו של חברו". אבל זה המין של האור והעדן של הקדושה הנמצא בא"י לת"ח מבקשי ד', איננו נמצא כלל בחו"ל. ואנכי הנני בזה יודע ועד, כפי קטני...

ניתן לחשוב בטעות, שיושבי חו"ל, הם אלו שצריכים ללמוד על מעלת הארץ, בכדי שיתעוררו לעלות אליה. אבל אנחנו שברוך ה', זכינו לשבת בארץ ישראל, פטורים מכך. הרב מעורר אותנו ללמוד, להבין את המעלה של המקום המיוחד בו זכינו לשבת. בשיח שלנו היום, מתייחסים לארץ ישראל פעמים רבות בנימוקים ביטחוניים, מדיניים או כלכליים. כמובן שגם הם חשובים, אך צריך לזכור את השורש והיסוד של ארץ ישראל, ומתוך כך את החובה שלנו ליישב אותה. צריכים 'להגיד ולבשר בעולם כולו הודה והדרה, קדושתה וכבודה'. יש לנו אחריות, גם בשבתנו בארץ ישראל, על קדושתה וכבודה. הרב עוסק באגרת, בלימוד התורה בארץ ישראל, שעל ידו זוכים הלומדים להבין את התורה בצורה פנימית יותר, כוללת יותר, לימוד אשר מעורר את נשמת עם ישראל כולו.

לך לך – לך לעצמך, לשורש נשמתך

עניינים חשובים. אבל באמת, הפרשות האלו שאנחנו עסוקים בקריאתם, קשורות אלינו כל הזמן. אנחנו מזכירים יום יום, את מעלת הארץ ומודים עליה, בברכת המזון, "על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה", ובדומה בברכת על המחיה.

אחד הכנויים לארץ ישראל הוא ארץ חמדה, המדרש מסביר את הטעם לכך:

חביבה ארץ ישראל שבחר בה הקדוש ברוך הוא [...]
ירמיה הנביא צווח ואמר ואנכי אמרתי אין אשיתך בבנים ואתן לך ארץ חמדה (ירמיה ג) ארץ שחמדה אבות העולם, אברהם נתאוה לה שכה"א (בראשית טו) ויאמר ה' אלהים במה אדע כי אירשנה, יצחק נתאוה לה.....יעקב נתאוה לה.....א"ר יהודה **אף משה** נתאוה לה שנא' (דברים ג) ואתחנן אל ה' וגו' אעברה נא ואראה וגו', **ואף דוד** נתאוה לה שנא' (תהלים פד) בחרתי הסתופף בבית ה',...'(מדרש תנחומא, פרשת ראה סימן ח)

במובן מסוים, בכל תפילת עמידה, בברכת אבות, שאנחנו מזכירים זכות אבות, לכך קשר גם לארץ ישראל. הרמב"ן בפרשת המרגלים, מאריך מאוד בקשר שבין זכות אבות לבין א"י (במדבר יד, ז):

לא הזכיר "נוצר חסד לאלפים", **כי לא בזכות אבות נתפלל משה עכשיו** ולא הזכיר בתפילה הזאת לאברהם ליצחק וליעקב כלל. והטעם בעבור שהארץ ניתנה לאבות ומהם ירשוה, והם מורדים באבותם ולא היו חפצים במתנה שלהם אשר האבות היו בוחרים בה מאד, והיאך יאמר "אשר נשבעת להם בך וגו' וכל הארץ הזאת אתן לזרעכם" (שמות לב ג) והם אומרים אי אפשרנו במתנה זו.

אי אפשר לדבר על זכות אבות, אם מתכחשים לא"י. אמנם אפשר לטעון, שרק בכדי לזכות בארץ, אי אפשר להזכיר את זכות האבות, אם מורד או מואס בארץ. אבל לשאר דברים זכותם מועילה, אבל ברור שיש זיקה בין חיבת הארץ, לבין זכות אבות.

אנו לומדים מהאבות והאמהות, עניינים רבים וחשובים. אחד הדברים היסודיים, המתחיל מהפרשה שלנו, זה אותה דבקות של אברהם אבינו בא"י. הבטחה שחוזרת ונשנית, מגלה עוד ועוד מעלות בא"י. אם אנחנו דבוקים בא"י אז גם זכות אבות שאנחנו הולכים בדרכם, מתחזקת.

רבי חיים מוולוז'ין, בעל הספר 'נפש החיים', בפירוש על מסכת אבות בשם 'רוח החיים', מפרש את המשנה: "עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו עליו השלום ועמד בכלם, להודיע כמה חבתו של אברהם אבינו עליו

לכן יהודי שבא לא"י מתקרב לאור של נשמתו. לעומתו, יהודי שיוצא מא"י הוא מתרחק מהשכינה מתרחק מנשמתו. אמנם לכאורה, מבחינה רוחנית אין הבדל, מדובר בעניין נשמתי, רוחני, מדוע זה קשור לקרקע, לאדמה? אבל לא! הקב"ה סידר את גילוי שכינתו בעולם, יש סדר של זמנים ויש סדר של מקומות. מבחינת הזמן, יש את האור של שבת וימים טובים, ויש את האור של יום חול. מבחינת המקום, יש את קדושת א"י, לעומת חו"ל ובא"י עצמה יש דרגות קדושה שונות, המבטאות את הופעת השכינה בעולם.

ר' נחמן מברסלב בסיפורי מעשיות, עוסק ברבים מהסיפורים בחיפוש אחר בת המלך- בחיפוש אחר השכינה. תמיד מדובר בתהליך ארוך ומתמשך, הדורש גבורה, התמדה, צפיה ותפילה. תאור בת המלך כשכינה, מתאים גם לארץ ישראל. גם אנחנו הזוכים להיות בא"י, צריכים לזכור את דברי מרן הרב זצ"ל, שכמה שנפליג בשבחה של א"י לא נגיע לאחד מרובה ממעלותיה. ככל שנזכה להרבות בגאולת הארץ, בהבנת מעלתה, באהבתה נזכה שאור השכינה יופיע בעולם בגלוי. הפרשה הזו מלמדת אותנו, על התהליך המתמשך של גלוי מעלת הארץ. 'אל הארץ אשר אראך', יש עוד ועוד לראות וללמוד בשבחה של ארץ ישראל.

יהי רצון שנזכה כל עם ישראל להתיישב במלוא ארצנו בקדושה, ונזכה לגאולה שלמה במהרה בימינו אמן.

באגרת הרב מדבר בעיקר, על לימוד התורה שבא"י, שיש לו מעלה מיוחדת. בא"י לומדי התורה זוכים להבין את התורה בצורה יותר פנימית, יותר כוללת. בתוך דבריו, הוא מסביר שהנשמה של עמ"י מתנערת בא"י, מתעוררת לתחיה. יהודים הבאים לא"י, זוכים להיות קרובים יותר לנשמתם. אנחנו חיים בעולם הזה, עולם עם עניינים חומריים, עניינים מעשיים. אבל אנחנו רוצים לגלות ולהאיר בעולם, את הצד האידיאלי, את הצד המוסרי, הנשמתי. החיבור הזה מסובך, יש פער בין הרצונות האידיאליים שלנו לבין המציאות בפועל איך שהיא מתנהלת עם כל הצרכים והקשיים שיש לה. הדרך שאנחנו נוכל לבטא את אותו רצון מוסרי שיש לנו, הוא ע"י שנקשיב לקול הנשמה. היכולת להתחבר לנשמה, גוברת בא"י, שהיא מקום השכינה. א"י היא המקום שבו כל יהודי חוזר לשורש נשמתו. הפסוק בישיבה אומר 'נותן נשמה לעם עליה', שיהודי מגיע לא"י, מתגלית בו מדרגת הנשמה. החיבור לא"י מתחיל מהפרשה שלנו. האלשיך בתחילת הפרשה, מסביר את הגלוי הנשמתי שמתרחש, אצל יהודי הנמצא בא"י.

וממוצא דבר יצא כי העבד **ישראל השוכן בארץ ישראל אשר היא לעומת ארץ העליונה, דבק בשורשו, כי אויר ארץ ישראל קדוש הוא, וימשך בו דרך ישרה איכות שורש נפשו אל נפשו אשר בקרבו**, נמצא כי שלם יקרא בלי פירוד מניה וביה, ממנו לשורשו. מה שאין כן בהיותו בחוץ לארץ שאויר ארץ העמים טמא ומפסיק, כי איזה הדרך ימשך איכות שורש נפשו אשר בארץ העליונה אשר לעומת התחתונה, דרך עקלתון אל טומאת אויר ארץ טמאה אל נפש קרב איש השוכן אתה בתוך טומאתה.

ונבא אל הענין כי **הלא זה מאמרו יתברך אל אברהם עבדו, אל יעלה על רוחך כי מהותך בחוץ לארץ ומהותך בארץ אחת היא**, כי הלא דע כי בהיותך בחוץ לארץ אינך דבק עם שורשך ואינך בעצם שלם, כי אם כאילו נפרד קצתך מקצתך, כי נפרד אתה מעיקרך ושורשך. אך בלכתך אל הארץ אתה כהולך ומתחבר אל עצמך ושורשך. **זהו לך לך, שהוא כי לך ולעצמך אתה הולך הוא השורש הדבק באלהיך**, כי איכותך מתעלה ומתקדש ומשתלם בזה. הנה כי אין עצמותך בחוץ לארץ כעצמותך בארץ פסוק יב)

כל יהודי הוא ניצוץ, ניצוץ קטן מהאור של השכינה. יש התפרטות של ענפים של נשמות ישראל, נשמות ישראל שורשם ב70 נפש לבית יעקב, ששורשם ב12 השבטים, שורשם בשלושת האבות. כל אחד ואחד מאיתנו הוא ניצוץ מהשכינה, שהקדוש ברוך הוא שלח לעולם. ההופעה המרכזית של השכינה בעולם, היא פה בא"י,

מידי שבוע ביום שני בשעה 19:00 מתקיימת בביהמ"ד של "ישיבת הגולן" שיחה כללית. העוסקת בתורת המידות ובנפש האדם, חיזוק בלימוד תורה ועבודת ה'. להבדיל משיעורי האמונה העוסקים בעיונים מהותיים וכלליים מתורת מרן הרב וכתבי ראשונים, שיחה זו הינה בעלת גוון מוסרי, ועניינה בהדרכות רוחניות, הנגזרות מן המבט האמוני, ושופכות אור על דרכו הרוחנית של בן תורה בדורנו.

| אינטרנט: אורי פירסט ויוותם קניגסבוך | תמלול: מתן חלילי ויובל זיגדון
| הפצה: אחיה לוי ומיכאל טובר